

УДК 37.043

Агачева Ю. А.*

ІНТРАГРУПОВА АТРАКЦІЯ УЧНІВ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГРУПОВИХ ВЗАЄМИН

Проаналізовано вагомість атракції серед чинників, що впливають на ефективність спільно-розподільної діяльності учнів і гармонійність внутрішньогрупових взаємин. Показано відмінності вагомості впливу інтрагрупової атракції, ефективність спільно-розподільної діяльності та регулювання внутрішньогрупових взаємин у групах різного типу.

З'ясовано, що гармонізаційний вплив атракції на міжособистісну взаємодію у спільно-розподільній діяльності має відносний характер, істотно сприяючи підвищенню вдоволеності взаєминами, але не гарантуючи ефективності групової діяльності.

Ключові слова: атракція, спільно-розподільна діяльність, ефективність спільно-розподільної діяльності, регулювання внутрішньогрупових взаємин.

Для вітчизняної психолого-педагогічної науки ідеї про важливість співробітництва як однієї з визначальних основ сучасного навчання можна вважати традиційними. Відповідно наукові дослідження і практичні розробки йшли в напрямку виявлення закономірностей і механізмів навчальної співпраці в різноманітних формах групової роботи. За останні десятиліття в Україні й за кордоном було здійснено значну кількість досліджень групової діяльності учнів [2; 12-16; 22; 24]. При цьому для позначення навчальної роботи, заснованої на безпосередній взаємодії учнів, пропонувалися різні поняття. Найчастіше вживана термінологія представлена такими дефініціями, як «групова робота», «спільна навчальна діяльність», «спільно-розподільна навчальна діяльність», «колективно-розподільна навчальна діяльність», «навчальне співробітництво» та ін. Повного термінологічного консенсусу поки ще не досягнуто, але одним із найбільш вдалих термінів, на наш погляд, слід вважати поняття «спільно-розподільна діяльність», запропоноване в працях В. Рубцова [21].

Переваги терміна «спільно-розподільна діяльність» полягають у тому, що в ньому акцентується увага на неаддитивності, а точніше, на нададдитивності спільно-розподільної діяльності, в процесі якої відбувається не просто складання кількох індивідуальних діяльностей, а досягається отримання загального ефекту, що відрізняється додатковими системними якостями і не зводиться до простої суми індивідуальних результатів. Тому категоризація психолого-педагогічних явищ у рамках поняття «спільно-розподільна діяльність» включає багатовимірне осмислення співпраці і здійснюється за такими лініями, як «учитель – учень (учні)»; «учень – учень (учні) у межах окремих підгруп класу»; загальногрупової взаємодії учнів у контексті всього навчального колективу; «учитель – вчитель або учительський колектив». Але сьогодні особливої актуальності набирають проблеми організації вчителем ефективної спільно-розподільної діяльності учнів у навчальному процесі. У зв'язку з цим постає питання про передумови створення навчальних підгруп, на основі яких здійснюється спільно-розподільна діяльність.

Серед таких передумов науковці особливого значення надають наявності високого рівня внутрішньогрупової атракції. Більшість дослідників під час вивчення спільної діяльності в різних сферах і навчальної зокрема, констатують у край позитивний вплив високого рівня внутрішньогрупової атракції на результати функціонування групи та міжособистісної взаємодії [2-6; 20; 23].

Тому очікується, що групоутворення на основі максимізації рівня атракцій між учасниками спільно-розподільної діяльності, організоване в межах навчального процесу, може стати важливою складовою і передумовою розкриття їх інтелектуальних

*© Агачева Ю. А.

і творчих здібностей. При цьому слід зазначити, що в контексті сучасної демократичної ідеології українського суспільства принципу атракції в педагогічній сфері та сфері особистого життя надається пріоритетне значення. Водночас принципу розрахунку ідеологічна пріоритетність надається у сфері бізнесу й економіки, а також підкорення у військовій сфері тощо. Тому в навчально-виховному процесі не може бути проігнорована й та обставина, що в майбутньому житті вихованцям будуть потрібні навички міжособистісної взаємодії, побудованої на прагматичних і кратичних засадах, що актуалізує також необхідність створення умов для розвитку відповідних навичок соціальної взаємодії та розширення адаптивних можливостей.

Така ситуація ставить на порядок денний питання більш поглибленого наукового осягнення можливостей та обмежень атракції як чинника організації міжособистісної взаємодії у спільно-розподільній діяльності, а також з'ясування організаційно-методичних умов і психолого-педагогічних засад реалізації конструктивного потенціалу атрактогенних груп, порівняно з прагмато- та кратогенними.

Метою цієї статті є виокремлення й аналіз феномену інтрагрупової атракції як одного з чинників ефективності спільно-розподільної діяльності учнів і регулювання внутрішньогрупових взаємин.

Попри те, що поняттям «атракція» широко оперують, чіткість його концептуалізації залишає бажати кращого. Справа в тому, що у змістовне поле цього поняття потрапляють явища, які поряд з наявністю дуже істотних спільних рис, й власне надають їм атрактивний характер, мають і великі відмінності та виразну своєрідність. Так, симпатія, дружба, кохання й любов маючи спільність і взаємопов'язаність є водночас досить різнорідними феноменами. Найчастіше дружба, кохання та любов розуміються як різні напрямки розвитку настанов симпатії. Більш наочно сказане можна зобразити у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Основні вектори нарощування, стабілізації, згасання та трансформації атрактивних настанов

Нейтральність		Дружба	Любов
		Симпатія	Кохання
Огида	Антипатія	Нейтральність	
Ненависть	Ворожнеча		

У загальному випадку нарощення атрактивних настанов може призвести як до їхньої стабілізації, так і згасання, а то й трансформації на полярно-протилежні. В окремих же випадках може мати місце й виникнення амбівалентних атрактивних настанов.

Високий рівень неоднозначності спостерігається й щодо суб'єктності атрактивних настанов. У гранично елементарному варіанті таким суб'єктом може бути діада, а загалом соціальна група. Якщо ми будемо розглядати атракцію як міжособистісну атракцію, як це зазвичай робиться у психолого-педагогічній літературі, то будемо мати справу по суті з векторною характеристикою емоційного ставлення з боку суб'єкта, спрямованого в певний час на значущого іншого, яке обов'язково репрезентується і як когнітивна оцінка в контексті спеціальної системи особистісних конструктів «симпатія-антипатія», «любов-ненависть», «друг-ворог», або ж за узагальненим конструктом «позитивна атракція – негативна атракція» (антиатракція).

Тоді якщо візьмемо тризначні диференціації градацій атрактивного конструкту «позитивна атракція – нульова атракція (нейтральна) – негативна атракція», то навіть у діаді можлива комбінація з дев'яти векторів міжособистісної атракції, яку представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Вектори міжособистісної атракції

Суб'єкт А/ суб'єкт В	Позитивна атракція В→А	Нейтральна атракція В→А	Негативна атракція В→А
Позитивна атракція А→В	++	0+	-+
Нейтральна атракція А→В	0+	00	-0
Негативна атракція А→В	-+	0-	--

Тому окрім поняття міжособистісної атракції, на наш погляд, доцільно ввести поняття інтрагрупової атракції, яку можна розглядати як повну комбінацію всіх векторів міжособистісної атракції між членами групи. У загальному вигляді можна виокремити чотири типи структур внутрішньогрупової атракції:

- атрактивно-позитивна;
- атрактивно-негативна;
- атрактивно-нейтральна;
- атрактивно-поляризована.

Якщо ми візьмемо тріаду, тетраду або групу більшого розміру та збільшимо розмірність шкали атракції до m -значень (у попередньому випадку $m=3$), то при m – значній шкалі у групі з n -членів повну кількість векторів атракції можна визначити за формулою:

$$A = m^2 n (n-1) / 2 \quad (1)$$

Однак збільшення розмірності групи та шкали атракції не змінить загальної картини типів інтрагрупові атрактивності, хоча дасть можливість виділяти серед цих варіантів підваріанти.

Але яким чином позитивність інтрагрупової атрактивності впливає на перебіг спільно-розподільної діяльності? Більшість дослідників при вивченні спільної діяльності в різних сферах, навчальної зокрема, констатують украй позитивний вплив високого рівня внутрішньогрупової атракції на результати функціонування групи. Водночас мають місце такі, які розглядаються як важлива, але не єдина детермінанта гармонічності та ефективності міжособистісної взаємодії, з акцентуванням уваги на необхідності врахування окрім атракції таких чинників, як референтність і влада [10-12; 14; 18; 19; 24].

А. Петровський так зазначає про трифакторну модель значущого іншого: «Емоційне ставлення до людини може і сприяти успіху спільної діяльності, а може й деформувати її» [18]. Тому він пропонує розглядати атракцію як чинник ефективності спільної діяльності у тривимірному контексті ставлення особистості до значущого іншого (атракція – референтність – влада) і зауважує, що, враховуючи модель «значущого іншого» у тривимірному просторі, визначеному трьома формами метаіндивідної репрезентації особистості, ми отримуємо необхідні загальні орієнтири для розуміння механізмів взаємодії людей у системі міжособистісних відносин, персоналізації, відкриваємо для себе можливість більш обґрунтовано підійти до діагностики заходів особистісної значущості та впливу людини в групі, і зокрема до конструювання ймовірнісних моделей «значущого іншого» у різних системах педагогічної взаємодії [18].

Отже, хоча атракція на поведінковому рівні може виявлятися в тенденції до кооперації, уникання співвзаємодії та конфронтації, але кінцевий результат впливу атракції на поведінку в міжособистісній взаємодії однією нею не визначається,

а залежить від її особливостей поєднання атрактивності з референтністю та владою, кожен з яких або взяті разом за певних умов можуть перевершувати вплив атракції.

Беручи сказане вище до уваги, атракцію як чинник організації взаємодії у спільно-розподільній діяльності доцільно розглядати в контексті її порівняння з альтернативними їй детермінантами ефективності спільно-розподільної діяльності її співсуб'єктів – референтністю та підкоренням владі. Це створює можливість часткових, а то й повних взаємокомпенсацій у трикутнику факторів ефективності спільно-розподільної діяльності «атракція – референтність – влада». При цьому доцільно враховувати, що ефективність спільно-розподільної діяльності в загальному випадку не завжди може поєднуватися з гармонійністю міжособистісних взаємин учасників, утворюючи щонайменше чотири типи перебігу спільно-розподільної діяльності, що виокремлені у вимірах гармонійності взаємин учасників та ефективності її взаємодії: гармонійно-ефективну; гармонійно-неефективну; дизгармонійно-ефективну та дизгармонійно-неефективну.

Тому гармонізаційний вплив атракції на міжособистісну взаємодію у спільно-розподільній діяльності має відносний характер, істотно сприяючи підвищенню вдовolenості взаєминами, але не гарантуючи ефективності групової діяльності. Головною метою педагогічної організації спільно-розподільної діяльності учнів є поєднання гармонійності міжособистісних взаємин з високою результативністю взаємодії, уникаючи як компенсацій гармонійності за рахунок ефективності, так і навпаки.

Отже, вплив атракції як чинника гармонізації міжособистісної взаємодії та забезпечення ефективності спільно-розподільної діяльності доцільно аналізувати й оцінювати через уведення нового поняття внутрішньогрупової атракції. Останнє описує наявний на певний момент рівень виявлення всіх міжособистісних атракцій між учасниками групи, що дає можливість виокремити чотири основних типи таких структур залежно від представленості позитивних, негативних і нейтральних атрактивних настанов – позитивно-атрактивну; негативно-атрактивну; атрактивно-нейтральну та атрактивно-поляризовану групи.

Об'єктивний вплив структури внутрішньогрупової атракції на перебіг спільно-розподільної діяльності учнів поєднується або опосередковується суб'єктивною оцінкою педагогом значущості, можливостей та обмежень феномену атракції, оскільки останній суб'єктивно репрезентовано в системі особистісних конструктів педагога, на основі яких структурується й перебудовується його педагогічний досвід [8; 17]. Феномен атракції репрезентовано в суспільній свідомості. Відповідно вибір педагогом атракції як основи для організації спільно-розподільної діяльності зумовлюється імпліцитними та експліцитними концепціями управління спільною діяльністю, що присутні як на рівні індивідуальної ментальності педагогів, так й ідеології суспільства в цілому, набираючи в умовах демократизації пріоритетного аксіологічного статусу [1; 5].

В індивідуальних імпліцитних психолого-педагогічних концепціях, якими опосередковується управління педагогом спільно-розподільною діяльністю учнів, значущість атракції як чинника гармонізації взаємодії у спільно-розподільній діяльності та забезпеченні її ефективності може бути різною, варіюючи від заперечення та ігнорування до гіперболізації. Діагностика та корекція імпліцитних психолого-педагогічних концепцій створить можливості більш продуктивного використання педагогами переваг і нейтралізації недоліків атракції як чинника гармонізації міжособистісної взаємодії та забезпечення ефективності спільно-розподільної діяльності учнів.

Структура внутрішньогрупової атракції є такою ж мірою наслідком спільно-розподільної діяльності, як і її чинником, утворюючи коло реципрокної детермінації та створюючи можливість її формування шляхом діяльнісного опосередкування. Окрім того педагог може сугестивно впливати на формування атрактивних настанов

учнів і сприяти розвитку у вихованців навичок формування позитивної атракції щодо себе (прийоми фасцинації). Адже педагог, з одного боку, є об'єктом і суб'єктом атракції, а з іншого – є і тим, хто може формувати як атракцію учнів до себе, так і свою атракцію щодо них. Він також може істотним чином впливати на атрактивні атитюди учнів щодо один одного, а також формувати групи з урахуванням чи без урахування атракцій потенційних учасників групи щодо один одного.

Отже, міжособистісну атракцію доцільно розглядати як векторну характеристику емоційного ставлення з боку суб'єкта, спрямованого у даний час на значущого іншого, яка обов'язково репрезентується і як когнітивна оцінка в контексті спеціальної системи особистісних конструктів «симпатія-антипатія», «любов-ненависть», «друг-ворог», що на поведінковому рівні може виявлятися в тенденції до кооперації, уникання співвзаємодії та конфронтації. Кінцевий же результат впливу атракції на поведінку в міжособистісній взаємодії залежить від її особливостей поєднання атрактивності з референтістю та владою, кожен з яких або взяті разом за певних умов можуть перевершувати вплив атракції.

Окрім поняття міжособистісної атракції доцільно ввести поняття інтрагрупової атракції, яке можна розглядати як повну комбінацію всіх векторів міжособистісної атракції між членами групи. У загальному вигляді можна виокремити чотири типи структур внутрішньогрупової атракції: 1) атрактивно-позитивна; 2) атрактивно-негативна; 3) атрактивно-нейтральна; 4) атрактивно-поляризована.

Особливості спільно-розподільної діяльності як різновиду спільної діяльності з високим рівнем складності розподілу функцій між її учасниками та досягненням нададдитивності інтрагрупової взаємодії спонукають до розширення змістового діапазону терміну гармонізації міжособистісної взаємодії як поєднання гармонійності взаємин та ефективності спільно-розподільної діяльності, що може бути виявлено в чотирьох загальних варіантах – 1) гармонійно-ефективному; 2) гармонійно-неефективному; 3) дизгармонійно-ефективному; 4) дизгармонійно-неефективному.

Атракція й гармонійність взаємин учасників спільно-розподільної діяльності й ефективність міжособистісної взаємодії мають високий аксіологічний статус у контексті ідеологічних підвалин навчально-виховного процесу в сучасній Україні. Зазначене робить атракцію не лише засобом досягнення гармонійно-ефективної спільно-розподільної діяльності, але й водночас метою, бо побудова суспільних взаємин на атрактивних засадах якнайліпше відповідає демократичній ідеології сучасної української держави, що формує відповідний запит перед системою навчання, виховання та розвитку молодого покоління.

Перспективи подальшого наукового пошуку полягають у теоретико-методологічному дослідженні імпліцитних концепцій педагогів щодо розвитку інтрагрупової атракції учнів та особливостей регулювання міжособистісних взаємин у групі.

Література:

1. Андреева Г. М. Ролевой репертуар руководителя в условиях социальных трансформаций / Г. М. Андреева // Социальная психология и общество. 2011. – № 4. – С. 5-14.
2. Глазкова М. Особенности аттракционной интрагрупповой структуры школьного класса на рубеже начальной и средней школы / М. Глазкова, М. Кондратьев, Ю. Бушневская // Социально-психологические проблемы образования: Вопросы теории и практики: сб. науч. трудов. Вып. 7 / под ред. М. Ю. Кондратьева. – М., 2009. – С. 12-19.
3. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений / Л. Я. Гозман. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 120 с.
4. Джавадова Р. Р. Некоторые вопросы исследования межличностной аттракции / Р. Р. Джавадова // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. – 2012. – № 1 (8). – С. 124-126.

5. Заикин В. И. Взаимосвязь характера социометрической структуры сообщества и типа группового морального решения / В. И. Заикин // Социальная психология и общество. – 2013. – № 2. – С. 94-106.
6. Іванченко А. О. Атракція як синергізуючий фактор у міжособистісних взаємовідносинах та її психо-біоенергетичне значення / А. О. Іванченко // Проблеми сучасної психології. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 10. – С. 270-280.
7. Карчевская О. П. Аппраактивностъ как профессионально-компетентностная стратегия гуманизации личностноразвивающего обучения / О. П. Карчевская // Вісн. Одеського нац. ун-ту. – Т. 16, вип. 12. – 2011. – С. 111-116.
8. Келли А. Дж. Теория личностных конструктов / А. Дж. Келли. – СПб. : Речь, 2000. – 249 с.
9. Киреева З. А. Социально-психологическая структура аттракции и ее влияние на социометрический статус личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Киреева З. А. – Курган, 2008. – 148 с.
10. Кондратьев М. Ю. «Значимый другой»: слагаемые межличностной значимости / М. Ю. Кондратьев // Социальная психология и общество. – 2011. – № 2. – С. 17-28.
11. Кондратьев М. Ю. О научной психологической школе А. В. Петровского в Московском городском психолого-педагогическом университете / М. Ю. Кондратьев // Социальная психология и общество. – 2011. – № 3. – С. 14-31.
12. Кондратьев М. Ю. Особенности интрагруппового структурирования классов в начальной школе и на рубеже начальной и средней школы / М. Ю. Кондратьев, А. А. Лисицына // Социальная психология и общество. – 2012. – № 2. – С. 21-40.
13. Корепанова И. А. Три понятия о реальности детского развития: обучаемость, зона ближайшего развития и скаффолдинг / И. А. Корепанова, М. А. Сафронова // Культурно-историческая психология. – 2011. – № 2. – С. 74-83.
14. Крушельницкая О. Б. Особенности референтных отношений студентов как фактор учебно-профессиональной мотивации [Электронный ресурс] / Крушельницкая О. Б. // Психологическая наука и образование PSYEDU.ru – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://psyedu.ru/> (дата обращения: 28.06.2013).
15. Крушельницкая О. Б. Интрагрупповое структурирование учебных групп в образовательных учреждениях разного типа / О. Б. Крушельницкая, А. В. Киселёв // Социальная психология и общество. – 2011. – № 3. – С. 65-85.
16. Пащенко А. К. Социально-психологические особенности взаимосвязи нормативности младших школьников и интрагруппового структурирования учебного класса / А. К. Пащенко // Социальная психология и общество. – 2012. – № 2. – С. 80-96.
17. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – СПб. : Питер, 2005. – 480 с.
18. Петровский В. А. Деятельностное опосредствование межличностных отношений: феномены, сущность / В. А. Петровский // Социальная психология и общество. – 2011. – № 1. – С. 5-16.
19. Процко Н. В. Ідеальна модель соціально-психологічної структури аттракції практичного психолога / Н. В. Процко // Проблеми сучасної психології. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 10. – С. 637-646.
20. Рубцов В. В. Проектирование развивающей образовательной среды школы / В. В. Рубцов, Т. Г. Ивошина. – М. : Изд-во МГППУ, 2002. – 272 с.
21. Сачкова М. Е. Взаимосвязь статусной дифференциации и сплоченности в ученических группах старших подростков / М. Е. Сачкова, О. В. Васькова // Социальная психология и общество. – 2013. – № 1. – С. 92-102.
22. Смирнова Ю. С. Факторы межличностной аттракции в различных видах интернет-коммуникации / Ю. С. Смирнова, В. А. Чумакова // Психологический журнал. – 2012. – № 3-4. – С. 50-55.
23. Чернышова Е. А. Взаимосвязь особенностей систем личностных конструктов студентов и их статусной позиции в учебных группах / Е. А. Чернышова // Социальная психология и общество. – 2012. – № 1. – С. 59-72.

Агачева Ю. А.

**ИНТРАГРУППОВАЯ АТТРАКЦИЯ УЧЕНИКОВ И РЕГУЛИРОВАНИЕ
ВНУТРИГРУППОВЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ**

Проанализирована весомость аттракции среди факторов, влияющих на эффективность совместно-распределительной деятельности учащихся и гармоничность внутригрупповых взаимоотношений. Показаны отличия весомости влияния интрагрупповой аттракции, эффективность совместно-распределительной деятельности и регулирования внутригрупповых взаимоотношений в группах разного типа.

Определено, что гарминизирующее влияние аттракции на межличностное взаимодействие в совместно-распределительной деятельности имеет относительный характер, существенно влияя на повышение удовлетворенности отношениями, но не гарантируя эффективности групповой деятельности.

Ключевые слова: аттракция, совместно-распределительная деятельность, эффективность совместно-распределительной деятельности, регулирование внутригрупповых взаимоотношений.

Agacheva Y. A.

PUPILS' INTRAGROUP ATTRACTION AND REGULATION OF INTRA-GROUP RELATIONSHIPS

The importance of attraction of the factors influencing the efficiency of co-distributive pupils' activities and the harmonious intra-group relationships are analyzed.

The importance of intra-group attraction, the efficiency of co-distributive pupils' activities and regulation of intra-group relationships of different types are singled out.

It is underlined that especially important problems for teachers are the distribution of pupils in the classroom. The advantages of the concept of «co-distributive activities» are given. The question of co-distributive activities of educational subgroups is represented.

The main goal of educational co-distributive activities of pupils is a combination of harmonious interpersonal relationships with high productivity interaction.

The attraction and harmonious relations of co-distributive activities, effectiveness of interpersonal interaction possess a high axiological status in the context of the ideological foundations of the educational process in modern Ukraine.

Keywords: attraction, co-distributive activities, efficiency of co-distributive pupils' activities, regulation intra-group relationships.

Рецензент: Слюсаренко Н. В.

УДК 253+271.2-1:27

Сливка Б. С.*

**РОЗВИТОК ХРИСТИЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ ДОШКІЛЬНИКІВ
ЗАСОБАМИ ПАСТИРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

У статті висвітлено питання формування християнського світогляду в дітей дошкільного віку та результати аналізу проблеми в контексті основних понять філософії освіти (світогляд, світобачення, світорозуміння тощо). Виявлено особливості становлення християнського світогляду дошкільників в Україні: суттєві зміни світоглядної позиції українців на початку ХХІ століття; надзвичайно швидке поширення високих інформаційних технологій та суттєве зростання їх ролі в житті людей; значне зростання інтенсивності життя, що призводить до обмеженого спілкування батьків з дітьми дошкільного віку; поляризація батьків за майновим станом; невизначеність політичної ситуації та тривога за майбутнє, що підсвідомо передається від батьків до дошкільнят на чуттєвому рівні; особлива роль релігії в житті українців, що дозволяє опертись на християнські традиції та протистояти негативним зовнішнім впливам; позитивна роль відродження ідеалів і національної гідності, вільний розвиток християнської педагогіки; особлива роль у формуванні християнського світогляду пастиря-священника тощо.

*© Сливка Б. С.